

Morvay Szabolcs - Ponyi László: A közművelődés és az agorák szerepvállalása a kreatív városokban

Bevezetés: A posztindusztriális társadalom és a kultúra alapú városfejlesztés

A posztindusztriális korszak vagy posztindusztriális társadalom a nyugati társadalmakban alakult ki elsőként. E társadalmi átalakulás nemcsak technológiai váltásokkal magyarázható, hanem elsődlegesen a fogyasztói magatartás megváltozásával. A fogyasztó központú társadalom kialakulása pedig a *kulturális szféra bővülésével, kiterjedésével járt együtt*. A globális folyamatok a fordista tömegtermelés helyébe tehát a posztfordista gazdaságot hozták magukkal, a tárgyi tőkébe való beruházás, nyersanyag alapú gazdaság már nem teljes mértékben járult hozzá az országok versenyképességéhez, a kutatás-fejlesztés, innovációk, kreativitás, a humán tőke felértékelődése jelentette a fejlődés motorját. A nyugati, fejlett országokban figyelhetjük meg az új trend gyors ütemű kibontakozását, méghozzá a kreatív gazdaság és kulturális gazdaság egyre jelentősebb mértékű növekedésével. Főleg nyugat-európai és észak-amerikai régiók igyekeztek kulturális beruházásokkal, kutatóhelyek létrehozásával leépült ipari húzóágazatokat ellensúlyozni. Példaként lehet említeni Birmingham oktatási és kulturális komplexumait, Pittsburgh kulturális intézményeit, vagy éppen a Ruhr-vidéket. (Enyedi 2005, Florida 2002)

Emellett a kormányzatok politikájában is tetten érhető a szóban forgó átalakulás, ugyanis a passzív végrehajtó állami politika helyett aktív közszolgáltató, a helyi fejlődést elősegítő politika kezdett érvényesülni. Olyannyira, hogy az ún. *kreatív városok* fejlődése egy olyan stratégia részévé vált, amellyel befektetőket és magas szinten iskolázott, magasan kvalifikált szakembereket voltak képesek bevonítani, akiket Richard Florida kreatív osztálynak hív. (Florida 2002)

Ez a stratégia magában foglalta az elitista politika végrehajtását, amely kedvezett az ún. dzsentrifikációnak. Ebben a stratégiában elindult a városok revitalizációja, méghozzá széles építészeti projektek és kulturális intézmények bázisán. (Bianchini 1993) Látványos események kezdték gazdagítani a városok kulturális életét, illetve elindult a kreatív és kulturális ipari klaszterek kiépülése. A folyamat magával hozta a modern infrastruktúra megteremtését. A dinamikus helyi miliő elősegítette a széleskörű szórakozási lehetőségek, éttermek és éjszakai élet kibontakozását. (Ulldemolins 2014)

E folyamatok keresttűzében létrehozott *kulturális stratégiák* kezdetben a turizmus, valamint a fogyasztás fellendítésére fókuszáltak, illetve igyekeztek a városképet, a városimázst javítani azáltal, hogy nagy, ikonikus kulturális projekteket, művészeti kerületeket, szórakozó helyeket alakítottak ki. Az 1990-es évektől aztán egyre inkább felismerték a humán tőke és az innováció szerepét a városi növekedésben, ezzel egyidejűleg a politikai diskurzusok odafordultak a

hagyományosan elkülönülő művészeti szférák és médiatevékenységek felé. (Flew 2012)

Tehát a kulturális és kreatív iparok felemelkedése, a kulturális élet kibontakozása, valamint a városok kulturális törekvései is a posztindusztriális kor szülöttei, melyek következményeként beszélhetünk az ún. kulturális vagy kreatív városok felemelkedéséről.

Hogy a városfejlődés magyar kontextusát is lássuk, meg kell említenünk Szirmai Viktória városkutató vizsgálatait, amelynek során a magyar várostérségek, illetve azok társadalmi szerkezetének kutatására került sor. Az elemzések rámutattak azokra az egyenlőtlenségekre, amelyek infrastukturális, illetve intézményi ellátottság alapján jellemzik a magyar térszerkezetet, mely egyenlőtlenségek magukban foglalják a magasabb státusú társadalmi rétegek településhierarchiában magasabb szinten lévő településeken való koncentrációját. Voltaképpen térbeli társadalmi hierarchiáról beszélhetünk, ahol a magasan kvalifikált munkaerő koncentrációja figyelhető meg, akik voltaképpen Richard Florida kreatív osztályával azonosíthatók. A magyar várostérségekben továbbá az ún. centrum-periféria modell érvényesül, mely modellben a centrumból haladva a periféria felé a térbeli társadalmi szerkezet hierarchikus jellege figyelhető meg. A centrum-periféria reláció magában foglal gazdasági, infrastruktúrális és intézmény ellátottsági differenciát, mely differenciára egy ún. társadalmi lejtő is ráilleszthető. Ugyanakkor ez a társadalmi lejtő képlékeny, a társadalmi státusérték csökkenésének trendje a településhierarchia mentén megváltozik a szuburbanizáció következtében. (Szirmai 2007)

Egy voltaképpen „jó irányú” városfejlődési folyamatként vehetjük számba a kreatív városok kialakulását, mely mögött kulturális stratégiák és tudatos várospolitikai törekvések húzódnak. E stratégiákban vajon hol jelenik meg a közművelődés, valamint annak intézményrendszere? Hogy választ kapjunk a feltett kérdésre, a következőkben felvázolásra kerül a kreatív városok mibenléte, valamint a közművelődés kiterjedt és sokrétű intézményrendszerének taglalása, annak érdekében, hogy felvillantsuk azokat a közös pontokat, amelyek tudatos megragadása, összekapcsolása szinergiahatásokat generálhat egy olyan úton való haladás előmozdításában, amely közös cél felé halad: a kulturálisan gazdag, kreatív és sokszínű, közösségeknek otthont adó települések fejlődésének irányába.

A kreatív városok

A kreatív város, mint koncepció két dologra épít. Egyrészt a kultúrára, amely szellemünket táplálja, illetve közösségeinket építi, másrészt a kreativitásra, amely új válaszok, új utak, új megoldások, új „színek”, vagyis új tartalmak keresésében nyújt segítséget. Ha a társadalom épít a kultúrára és a kreativitásra, nagyfokú gazdasági értékeket és társadalmi jólétet generálhat. Ebből következően ma már a kultúra és a kreativitás egyre inkább az európai döntéshozatal középpontja felé terelődik, de legalább is egyre nagyobb mértékű figyelmet kap. Olyan elemek kerülnek fókuszba, mint a kulturális sokszínűség előmozdítása, a kulturális örökség védelme, a kulturális és kreatív iparágak támogatása, nem titkoltan munkahelyek teremtése, illetve gazdasági növekedés fokozása céljából (The Cultural and Creative Cities Monitor Edition, 2017).

A kultúra és a kreativitás, mint potenciális erőforrások kiaknázása nemrégiben városi kontextusba kerül, a sikeres és versenyképes városok és régiók meghatározó forrásává. Számos kreatív város modell született, de a legdominánsabb Richard Florida modellje, mely alapvetően befolyásolja a kortárs kulturális politikákat. A floridai modell egy város- és régiófejlesztési koncepció, mely a

munka, hely és kreativitás fogalmai köré épül. Hangsúlyozza a kulturális szolgáltatások és kreatív szakemberek hozzájárulását a városi és régiós identitáshoz, élıhetőséghez, valamint a kreativitás szükségességét a sikeres és globálisan is versenyképes posztipari városok és régiók számára (Tara 2012).

Kreatív városról ugyan már az 1980-as években is beszéltek, azonban csak az 1990-es és 2000-es években vált az állandó szóhasználat tárgyává e koncepció. Eredetileg a poszt-ipari városok hanyatlásának megállítása érdekében tett kísérletek eszközei voltak a kulturális politikák, illetve az 1970-es évek recessziója után növekedett meg az érdeklődés a kultúra gazdasági növekedésben játszott szerepe iránt (Bianchini 1993). Charles Landry „The creative city” című munkájában kultúra központú elméletet taglal, vagyis a kreatív város alatt olyan települést értelmek, amelynek elsődleges forrásai és értékalapja a kulturális erőforrások, melyek a szén, acél és arany helyébe lépnek. Florida ugyanakkor olyan városként látja a kreatív várost, mely képes bevonítani a magasan képzett embereket, kreatív szakembereket. A két irányzat között a közös az, hogy Florida úgy véli, a tehetséges emberek, tudás alapú dolgozók – kreatív osztály – számára éppen a városok kulturális értékei vonzóak (Landry 2000, Florida 2005). Mindemellett kiemelendő, hogy a kreatív város kulcsfontosságú elemként használja fel a kreativitást mind a város társadalmi, mind környezeti, illetve gazdasági kérdéseiben. A kreatív város koncepció népszerű önkormányzati berkekben, illetve kapcsolódik a tudásgazdaság keretrendszeréhez, azon belül az innováció, növekedés, vállalkozás, verseny fogalmaihoz (Galloway és Dunlop 2007).

Mindazonáltal a gyakorlat persze vegyes képes mutat, vagyis az, ahogyan a városok a kreatív város ideát vagy koncepciót a gyakorlatban megvalósítják. Számos város csak odáig jut a koncepció adaptálásában, hogy kialakítanak egy jól hangzó szlogent, amellyel újra kívánják pozícionálni, illetve definiálni magukat. Ez esetekben hiányzik a szlogen mögöl egy átfogó városfejlesztési koncepció, amely a kulturális és kreatív erőforrásokra épít. Sok város dolgozott ki kreatív város stratégiát, amelyek túlnyomó részt gazdaság-orientáltak voltak, vagyis olyan beavatkozásokat tartalmazott, amelyek fókuszában nem állt más, csak gazdaságfejlesztési elképzelések. Példaként említhetjük a holland nagyvárosokat – Amszterdamot, Rotterdame, Hágát, Utrechtet –, amelyek a kreatív vállalkozások közvetlen támogatását, illetve egy kreatív üzleti klíma megteremtését célozták meg, a kreatív város puha tényezői – kultúra, társadalmi aspektusok, tolerancia – azonban háttérbe szorultak (Kooijman és Romein 2007). Ugyanakkor beszélhetünk „meggyőződéses” kreatív városokról, amelyek önmagukat abszolút kreatív városnak vallják. Egy 2010-es elemzés 60 önmagát kreatívnek tituláló várost említ világszerte. (Karvounis 2010) Vannak olyan városok, amelyeket kevésbé tartanánk általában kreatív városnak, mégis önmagukat ekképpen kezdték újradefiniálni, mint Sudbury Kanadában, Milwaukee az Egyesült Államokban, Huddersfield az Egyesült Királyságban vagy éppen Darwin Ausztráliában. Mindemellett a tudományos munkák száma is megugrott a kreatív város témakörében. 1990-től 2005-ig mérsékelt volt a hivatkozások száma a kreatív város terminusra, 200 alatt volt az éves idézettség, míg 2005-től ugrásszerűen megnőtt, 2010-től kezdve pedig már 800 fölé emelkedett az éves hivatkozások száma. (Scott 2014)

Végteére is a kreatív város koncepció a városok számára csábító víziót kínál. Azt az üzenetet foglalja magában, hogy a kreativitás egy kulcsfontosságú elem a városfejlesztési célok elérésében. Mindazonáltal tény, hogy a városok mindig is a kreativitás központjai voltak. (Andersson 2011) Ma a városi kreativitás a meglévő társadalmi-gazdasági kapcsolatokból egy új kognitív és kulturális rendszerbe épül be, illetőleg a kreatív város politikák a dzsentrifikációs folyamatokat is gyorsítják, mely az alacsonyabb jövedelmű családok belvárosi területekről való kirekesztését hozza magával.

Bár a kreatív város elmélet nagy hangsúlyt fektet a sokszínűségre, toleranciára, politikai támogatásokra, valójában csak néhány gesztust láthatunk a társadalmi inklúzió irányába, valamint még kevesebbet az igazságosabb jövedelem újraelosztás felé. Emellett a kreatív város diskurzusokból következően sokszor hibás programokat indítanak el a városok azt remélve, hogy a beruházások mágnesként vonzzák majd a kreatívokat, mely a városi jólét növekedéséhez vezet. Azonban több helyen bebizonyosodott, hogy a beruházások ráfordítása jóval meghaladta azt a hozadékot, amit vártak, mivel a döntéshozók túlzott reményt tápláltak olyan modellekre hivatkozva, mint a bilbaói Guggenheim múzeum. (Scott 2014)

Jogosan tesszük fel a kérdést, hogy egyáltalán hogyan mérhető egy város kreativitása? Milyen elemekhez kell hozzányúlnia a városi döntéshozóknak, ha a település kreatív jellegét kívánják erősíteni? Egyáltalán mit jelent az, hogy egy város kreatív? Milyen indikátorokkal fejezhetjük ki egy város kreativitásának szintjét? A kérdések immáron több mint két évtizede foglalkoztatják nemcsak a kutatókat, de a nemzetközi szervezeteket szintúgy, akárcsak az Európai Unió intézményeit is. Már a hetvenes években érezhető volt, hogy valamiféle választ kell adni a hanyatló ipari központok városi problémáira, ennél fogva is a városkutatások egy új elemet igyekeztek beépíteni elemzéseikbe, mely nem volt más, mint a kultúra, majdan a kreativitás, illetve kreatív gazdaság. Az utóbbi évtizedben pedig már a kreatív egyének is fókuszba kerültek, azok városi környezetbe való beágyazottságuk, valamint a város nyitottsága, a városi gazdaságpolitikával való kapcsolódások lehetőségeinek feltárása, illetve támogatáspolitikai a kreatív szereplők munkaerő-piaci kiszolgáltatottságának enyhítésére, a fiatalok városi jövőképeinek kreativitás alapú formálása, végül a kreativitás, mint potenciális képesség kiaknázásának elősegítése. (Tokatli 2011, Pratt 2011, Allen és Hollingworth 2013)

A fentiekben említett elemekből, mozaikokból összeállítható a kreatív város ideális képe, egy olyan városé, ahol a kreatív osztály erőteljesen jelen van, a várospolitikai támogató környezetet nyújt számukra, a fiatalok képzésében, nevelésében a kreativitás, a művészeti képzés hangsúlyos szerepet kap, kulturális beruházások, fejlesztések alakítják a város kulturális kínálatát és kulturális életét, illetve a város gazdaságában megtalálhatók olyan vállalkozások, melyek a kreatív szektorhoz köthetők.

Ugyanakkor érdemes struktúrálni az egyes elemekből összeálló kreatív város halmazt, hiszen más-más eszközt, szemléletet kíván ezek erősödésének elősegítése. Így beszélhetünk a kreatív város *kultúracentrikus* értelmezéséről, amely alapvetően a városban zajló kreatív és kulturális tevékenységeket helyezi előtérbe, a városi lakosság érzelmi, szellemi életminőségét serkenti. Beszélhetünk aztán *gazdaságcentrikus* értelmezésről, mely esetén a helyi gazdaságban a kreatív vállalkozások jelenlétének erősítése, támogatása a cél. (Szemző és Tönkő 2015)

Azt is fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a közművelődés területén a kultúra-, illetve a gazdaságcentrikus dimenziók nem zárják ki, hanem sok esetben inkább feltételezik egymást. Gondoljunk például a közművelődési alapszolgáltatások közül a kulturális alapú gazdaságfejlesztésre, amely éppen a közművelődés eszközrendszerével igyekszik hasznossá tenni magát a gazdaság területén. Hasonlóan a korábbi elméleti megállapításokhoz, a szakterület az egyéni és közösségi tudást kreatív erőforrásként értelmezi, és ebben a szerepkörében a kulturális terület- és településfejlesztéssel, helyi vállalkozás- és termékfejlesztéssel, kreatív iparral, a kulturális turizmussal kapcsolatos programokat, tevékenységeket, szolgáltatásokat szervez, illetve támogatja azok megvalósulását (20/2018. EMMI rendelet 11§ (a-c.).

A továbbiakban a szakirodalmak és statisztikai rendszerek alapján bemutatjuk azokat a tényezőket, változókat, amelyekkel leírható egy város kreatív jellege, amely indikátorokkal jellemezhető adott város a tárgyalt szempontból. A következőkben öt főcsoportba gyűjtjük az indikátorokat: beszélhetünk tehát kultúracentrikus mutatókról, közművelődés-centrikus indikátorokról, turizmuscentrikus változókról, de mérni tudjuk a városok kreatív gazdaságának erőteljességét vagy éppen a városok által szolgáltatott támogató politika, környezet minőségét.

Kultúracentrikus indikátorok:

- települési könyvtárak, szakkönyvtárak száma, azok beiratkozott olvasóinak száma,
- állandó színházak száma, azok előadásainak száma, azok látogatóinak száma,
- mozitermek száma, férőhelyeinek száma, mozielőadások száma, mozilátogatások száma,
- muzeális intézmények száma, azok kiállításainak száma, múzeumi látogatók száma,
- kulturális rendezvények száma, ezeken résztvevők száma.

Ezen belül kiemelten a közművelődés-centrikus indikátorok:

- közművelődési intézmények és közösségi színterek száma,
- rendszeres művelődési formák, foglalkozások és bemutatkozások száma,
- rendszeres művelődési formákban résztvevők száma,
- nem rendszeres művelődési formák,
- alkotó művelődő közösségek száma, ezek tagjainak száma,
- klubok, körök száma és tevékenysége,
- ismeretterjesztő rendezvények száma, ezeken résztvevők száma,
- képzések,
- nemzetiségi közművelődési feladatok,
- kiállítások, műsorok, rendezvények,
- egyéb szolgáltatások.

Turizmuscentrikus indikátorok:

- idegenforgalmi szálláshelyeken eltöltött összes éjszaka,
- vendégágyak száma az idegenforgalmi szálláshelyeken.

Kreatív gazdaságcentrikus indikátorok:

- bejelentett szabadalmak száma, közösségi formatervezési minták száma,
- meglévő, valamint új munkahelyek száma, illetve meglévő és új vállalkozások száma a művészetek, a kultúra területén, a szórakoztatás, a média és kommunikáció területein,
- végzettek száma a művészeti képzéseken és bölcsészképzéseken, valamint információs-kommunikációs technológia szakon,
- külföldi hallgatók száma helyi egyetemeken,
- egyetemek nemzetközi ismertsége, elismertsége.

Támogató politika, környezeti minőségi indikátorok:

- a humán tőke és oktatás, a nyitottság,
- tolerancia és bizalom,
- megközelíthetőség,
- kormányzat és szabályozások.

A közművelődés új stratégiai irányai, intézményi formái és alapszolgáltatásai

Látható a fent bemutatott indikátorok alapján, hogy a kultúracentrikus és a közművelődés-centrikus megközelítése a kreatív város értelemezésnek olyan mutatókat is tartalmaz, amelyek a közművelődés berkein belül fellelhető tényezőket jelentenek.

A közművelődési intézmények, közösségi színterek száma, az azokban zajló szakmai foglalkozások és résztvevők paraméterei, az adott településen megrendezett kulturális rendezvények, vagy éppen az adott településen fellelhető művelődő közösségek és azok tagjainak száma mind meghatározzák egy kreatív kulturális település minőségét. A közművelődés és annak intézményei ekképpen egy olyan városfejlődési irány szerves részei, amely a kultúra és a művészetek városait eredményezi, szemben az ipar és kereskedelem városaival. Természetesen e városfejlődési irány jól meghatározott szervezeti, tevékenységbeli, finanszírozási és koncepcionális feltételeket is igényel a közművelődés területén. Ezeknek az igényeknek a koherens leképeződései, megjelenési formái a többnyire megyeszékhelyeken működő kulturális központok, agorák, amelyek valamennyi fenti feltételnek megfelelnek. Ezeket a közművelődés területén zászlóshajónak is nevezett intézményeket a továbbiakban részletesebben is elemezzük majd.

A közművelődés rendszerváltást követő időszakának meghatározó, paradigmaticus változásokat hozó időszaka 2012-től számítható. A változások középpontjában a Nemzeti Művelődési Intézet állt, az ott lezajlott változások, reformok nem csak az Intézet tevékenységére, de a magyarországi közösségi művelődés teljes vertikumára is meghatározó hatással bírtak. A teljesség igénye nélkül említsünk meg néhány elemet ezekben a valóban paradigmaticus változásokban. A közművelődés feladatainak újragondolása a kulturális alapellátás nagy rendszerében. A megyei közművelődési feladatellátás gyökeres megújítása, az Intézet szervezeti keretein belüli megjelenése, hálózati működésének kialakítása, finanszírozási, tevékenységbeli és szervezeti kereteinek átalakítása. A feladatellátás a modern közmenedzsment alapvető elvárásainak megfelelő, projektszemléletű átalakítása. Kulturális Közfoglalkoztatási Program. A szakmai képzések, országos képzési hálózat kialakítása, a felsőfokú szakemberképzés megújítása, a közösségsszervező BA szak indulása a felsőoktatásban. Országos mintaprogramok és projektek indítása. A jogszabályi változásoknak megfelelően a közművelődés teljes újragondolása az alapszolgáltatások, az intézményi típusok, a személyi és infrastrukturális feltételek tekintetében. A társadalmasítás és az önkéntesség megújítása, az értéktári tevékenység elindítása és meghonosítása a területen. A társadalom- és gazdaságfejlesztés igényes programjai a szakterületen. A kulturális normatíva folyamatos emelkedése, a különböző pályázati programok, együttműködések a Kárpát-medencei közös kulturális tér szellemiségében.

A következőkben vázlatosan tekintjük át azokat a – kreatív városok dimenziójában is értelmezhető – közösségi színtér és közművelődési intézménytípusokat és alapszolgáltatásokat, amelyek pillérei a közművelődési tevékenységnek és a közösségek kulturális aktivitásának.

A közösségi tevékenységek biztosításának alapegysége a *közösségi színtér*, mely - mint rendszeresen működő intézmény, létesítmény vagy helyiségegyüttes, illetve épület - lehetővé teszi az egyes közművelődési alapszolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítását a lakosság számára. Feladata a közösségi művelődés szervezése, a közművelődési alapszolgáltatások biztosítása. Formáit tekintve ismerünk kizárólag közművelődési alapszolgáltatások megszervezésének helyszínt biztosító közösségi színteret, illetve az alapszolgáltatások mellett egyéb tevékenységnek is helyszínt biztosító integrált közösségi és szolgáltató teret. (Kultv. 78H § 1-5. bek)

A közművelődési alapszolgáltatások közösségi színterek melletti további megszervezését a *közművelődési intézmények* végzik.

A közművelődési intézmények típusai a jogszabályi feltételek alapján a következők lehetnek (Kultv. 77§ 5 bek.):

- művelődési ház,
- művelődési központ,
- kulturális központ vagy agóra,
- többfunkciós közművelődési intézmény,
- népfőiskola,
- népi kézműves alkotóház,
- gyermek-, illetve ifjúsági ház,
- szabadidőközpont.

A közművelődési intézmények által nyújtott közművelődési alapszolgáltatások pedig a következők (Kultv. 76§ (3)):

- művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása,
- a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése,
- az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása,
- a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása,
- az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása,
- a tehetséggondozás- és -fejlesztés feltételeinek biztosítása,
- a kulturális alapú gazdaságfejlesztés.

Az Agora program

A közművelődés és a kreatív városok vizsgálata szempontjából kiemelt jelentőséggel bír a főként nagyvárosokban működő kulturális központok, agorák bemutatása és elemzése. Úgy gondoljuk, az agorák azok a súlyponti intézmények, amelyek a kreatív város koncepciójában és stratégiai elképzeléseiben meghatározó szereppel bírnak/bírhatnak. A továbbiakban ennek a közművelődési intézménytípusnak a kialakulását és működési sajátosságait mutatjuk be.

A program nevének forrása Athén városa, ahol az Agora a polgárok kedvelt időtöltési színhelye volt. A közélet is itt összpontosult, a tájékozódás és kommunikáció központja volt. Az ókori példa nyomán hazánkban az Agora és Agora Pólus program keretében a kulturális, közművelődési terület

legnagyobb infrastrukturális fejlesztését valósították meg első lépésben európai uniós forrásból 2011-2015 között (Németh és Szurmainé 2012).

Az Agora Programról a közművelődési szakma először az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztályának 2007-2013 közötti időszakra szóló Közművelődési Stratégiájában olvashatott (Közművelődési Stratégia 2007). A Stratégiában a Kulturális Vidékfejlesztés-Területfejlesztés stratégiai kulcsterületei (pillérei) és beavatkozásai között jelentkezett először az Agora Program, melynek célja integrált koncepció mentén működő multifunkcionális közösségi központok létrehozása az 50 ezer főnél nagyobb lakosságszámú magyarországi városok esetében (Pályázati felhívás 2008; 2009). A fentieknek megfelelően két nagy pályázati felhívás is megjelent 2008-ban és 2009-ben.

2008-ban a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) keretében Agora Pólus, illetve társpólus városok innovatív kulturális infrastruktúra fejlesztéseinek támogatására lehetett pályázni (TIOP-1. 3. 3./08/1). A felsőoktatáshoz szorosan kapcsolódó konstrukció a nem formális és informális tanulást elősegítő infrastruktúra fejlesztésére irányult a konvergencia régiók városaiban. A konstrukció átfogó célja a fejlesztési pólusok és társközpontok versenyképességének növelése a kultúra alapú városfejlesztés eszközeivel. A közvetlen cél egy-egy innovatív, komplex szolgáltatásokat nyújtó, felsőoktatási intézményekhez kapcsolódó, önkormányzati alapítású és fenntartású közművelődési intézmény, ún. Agora Pólus létrehozása, mely egyben alkalmas a pólus tematikájához (mechatronika, nanotechnológia, élettudomány, orvostudomány stb.) illeszkedő és a helyi igényekhez igazodó közösségi szolgáltatások befogadására, ellátására.

A létrejövő intézmény közművelődési tevékenységet folytat olyan formán, hogy közérthető módon mutatja be a térségi innováció eredményeit. Az Agora Pólus intézményekben a látogatók interaktív módon ismerhetik meg a város felsőoktatásához és gazdaságához szorosan kötődő tudományterületeket. A tematikus ismeretterjesztés a pályaválasztás során is meghatározó tényezőként működhet: a továbbtanulók orientációját is befolyásolhatja azon tudomány- és iparágak megismerése, amelyek hangsúlyosak, illetve a megalkotott stratégiák alapján a közeljövőben megvalósuló fejlesztések révén hangsúlyossá válnak az adott fejlesztési pólus felsőoktatási és munkaerő-piaci kínálatában. Emellett a létrejövő intézmény a műszaki- és természettudományos területek iránti érdeklődés növelését segíti elő, mellyel hosszabb távon hozzájárul az adott szakterületen felsőfokú végzettséget szerzett hallgatók számának növekedéséhez.

Az Agora Pólus lehetőséget biztosít a felsőoktatási intézmények tudományos eredményeinek és céljainak szélesebb körű megismertetésére, társadalmi- és közönségkapcsolatainak bővítésére. Az Agora Pólus program hozzájárul a pólus tematika társadalmi beágyazódásához, ezzel az ország gazdasági innovációs fejlődéséhez. A győztes pályázóknak kötelezően interaktív kiállítóteret, kreatív foglalkoztató termeket, gyakorlati bemutatótereket, látványlaborokat, felsőoktatási képzési- és tudományos disszeminációs aktivitásnak helyet adó tereket, konferenciák befogadására alkalmas intézményi infrastruktúrát kellett létrehoznia. Kötelező feladatként jelentkezett még a közösségi alkalmakat kiszolgáló (pl.: szakkör, klub-foglalkozás, ismeretterjesztő előadások stb.) helyiségek kialakítása, egy legalább 15 számítógépes munkaállomással, valamint széles sávú internet kapcsolattal rendelkező terem kialakítása e-magyarország pont működtetésére, alkalmas infrastruktúra biztosítása, nyilvános, vezeték nélküli internet hozzáférés biztosítása a közösségi terekben, családbarát környezet kialakítását célzó fejlesztések. A pályázat meghirdetésekor 9.108.000.000 forint keretösszeg állt rendelkezésre.

Ezt követően egy évvel később, 2009 májusában jelent meg az Új Magyarország Fejlesztési Terv Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program keretén belül az a pályázati felhívás, amelyben AGORA – multifunkcionális közösségi központok és területi közművelődési tanácsadó szolgálat infrastrukturális feltételeinek kialakítására lehetett pályázni (TIOP-1. 2. 1/08/1).

A konstrukció átfogó célja az egyes régiók, illetve térségek közötti kulturális, infrastrukturális fejlettségbeli különbségek mérséklése a kulturális alapú városfejlesztés révén. Olyan közművelődési intézményrendszer kialakítása, amely a közoktatási és közművelődési rendszerek összekapcsolása, az egész életen át tartó tanulás feltételeinek javítása és infrastrukturális háttérének kialakítása, illetve fejlesztése révén lehetőséget teremt a jobb minőségű kulturális szolgáltatások biztosítására. A fenti célok elérését ebben az esetben az Agora intézménytípus létrehozása fogja biztosítani.

Az Agora az elképzelések szerint többfunkciós (multifunkcionális) közösségi központ, közművelődési intézmény, mely sajátosan kialakított épített környezetben alkalmas a közösségi-művelődési, oktatási-felnőttképzési és élmény funkciókat integráló, e funkciók mentén gazdag kulturális szolgáltatást kínáló működésre, a helyi társadalom, a város szociokulturális fejlesztésére. Működése közvetlenül, illetve közvetve kihat a tágabb földrajzi környezetben élő lakosság közművelődésére, magas minőségű programokat, szolgáltatási és módszertani segítséget nyújtva a környező települések, kistérségek közművelődési intézményei számára.

Az Agorák létesítésének három fő célja lett megnevezve a dokumentumban. Egyrészt multifunkcionális közösségi központ létrehozása a városban működő közművelődési intézmények racionalizálásával. Másodrészt közösségi, felnőttképzési és élményfunkciók egy komplexumba történő telepítése, a szolgáltatások minél szélesebb spektrumának egy helyen történő elérésének biztosítása. Harmadrészt pedig területi közművelődési tanácsadó szolgáltató funkció kialakítása, s ezáltal a környező kistérségek kulturális-közművelődési alapszolgáltatásainak magasabb színvonalon történő biztosítása. A konstrukció keretében megvalósuló fejlesztések célcsoportja a komplex kulturális szolgáltatásokat igénybe vevő lakosság, valamint a szakmai szolgáltató funkció esetében a hatókörben lévő közművelődési intézményhálózat és azok használói. (Németh és Szurmainé 2012.)

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv, illetve az Új Széchenyi Terv keretein belül, mintegy öt év alatt – 2011 és 2015 között – a beruházások és fejlesztések eredményeként, 13 településen történt agora és agora pólus típusú beruházás.

1. tábla Agorák Magyarországon

(Forrás: Németh 2015. alapján)

Város	Az intézmény neve	Elnyert támogatás összege	Pályázó által hozzáított pénzösszeg	Összes alapterület	Az átadás időpontja
1. Kaposvár	Együd Árpád Kulturális Központ	1 656 000 000 Ft	470 000 000 Ft	5100 m ²	2011. szeptember 2.
2. Győr	Mobilis Interaktív Kiállítási Központ	1 671 856 762 Ft	199 345 410 Ft	2737 m ²	2012. március 15.
3. Hódmezővásárhely	Bessenyei Ferenc Művelődési Központ	1 126 643 541 Ft	96 316 590 Ft	3481 m ²	2012. augusztus 31.
4. Szeged	Szent-Györgyi Albert Agora	1 562 000 000 Ft	-	5600 m ²	2012. december 13.
5. Békéscsaba	Csabagyöngye Kulturális Központ	1 700 000 000 Ft	250 000 000 Ft	6154 m ²	2013. január 22.
6. Tatabánya	Vértess Agorája	1 844 574 929 Ft	-	6500 m ²	2013. április 5.
7. Szekszárd	Babits Mihály Kulturális Központ	1 716 000 000 Ft	646 000 000 Ft	8329 m ²	2013. augusztus 20.
8. Szolnok	Aba-Novák Agora Kulturális Központ	1 866 000 000 Ft	133 000 000 Ft	5971 m ²	2014. augusztus 31.
9. Nyíregyháza	Váci Mihály Kulturális Központ	1 764 308 863 Ft	262 000 000 Ft	8744 m ²	2014. november 14.
10. Debrecen	Agora Tudományos Élményközpont	1 637 000 000 Ft	400 000 000 Ft	2845 m ²	2015. február 10.
11. Veszprém	Városi Művelődési Központ	675 217 600 Ft	250 000 000 Ft	3850 m ²	2015. május 22.
12. Kecskemét	Hírös Agora Kulturális és Ifjúsági Központ	650 236 785 Ft	45 000 000 Ft	2992,46 m ²	2015. június 19.
13. Szombathely	Szombathelyi Kulturális Központ	685 000 000 Ft	329 271 405 Ft	2993 m ²	2015. augusztus 4.
ÖSSZESEN	-	18.554.838.480	3.080.933.405	65300m²	-

A táblázat szerint Agora 7 településen (Békéscsaba, Hódmezővásárhely, Kaposvár, Nyíregyháza, Szekszárd, Szolnok, Tatabánya), Agora Pólus pedig 6 településen (Debrecen, Győr, Kecskemét, Szeged, Szombathely, Veszprém) jött létre. **A fejlesztések művelődéstörténeti és közművelődés-szakmai jelentőségét mutatja, hogy a beruházások több mint 20 milliárd forintba kerültek. A kulturális központok alapterülete összesen 65.000 m²-t tett ki.**

Mindezek alapján kijelenthető, hogy akár egy *kreatív város koncepciójának* akció tervezetéből is kiolvashattuk volna azokat a célokat vagy funkciókat, amelyeket az Agora program képvisel és ellát, vagyis közös pontokat fedezhetünk fel egy az Európai Unió által támogatott, valamint számtalan város és kisebb település stratégiai törekvései és víziójában megfogalmazott koncepció, illetve a közművelődés és annak valamennyi – kiemelve az Agora programot – intézménye által végzett munka között. E közös pontok együttműködésekhez, illetve szinergiahatások kiváltásához vezethet, ha ezekre rávilágítunk és lépéseket teszünk ennek érdekében.

Konklúzió

A kreatív város a kultúra és a közösségek otthona. A kreatív városban zajló kulturális élet inspiráló módon generál újabb és újabb ötleteket, újabb és újabb lendületet adva a kreatív vállalkozások, kreatív egyének és közösségek munkájához. A kreatív város értelmezésének kultúracentrikus megközelítése olyan mutatókat is tartalmaz ugyanakkor, amelyek szorosan kapcsolódnak a közművelődéshez és annak intézményei által, a főként nagyvárosokban rendelkezésre álló feltételrendszerhez. Máshogyan fogalmazva, a kreatív város koncepcióját és megvalósulását jól szolgálja, jól szolgálhatja tevékenységével, szervezetével és infrastruktúrájával a közművelődési terület. A közművelődés és annak intézményei ekképpen egy olyan városfejlődési irány szerves részei lehetnek, amely a kultúra és a művészetek városait eredményezik, szemben az ipar és kereskedelem városaival. A kreatív városban, mint stratégiai fejlődési irányban pedig éppen ezen kulturális alapelemek jelennek meg kiemelt tényezőként. Adva van egy stratégiai irány, mely az Európai Unió támogatását élvezi, és a települések kedvelt és vágyott elképzelése. Egy vízió, mely az ipar és kereskedelem városaival szemben a humán tőkére, a közösségekre és a kultúrára helyezi a nagyobb hangsúlyt. Úgy véljük, e város evolúció folyamatában a közművelődésnek elsőrangú szerepe van, hiszen rendelkezik azzal az intézményhálózattal, valamint szakértelemmel, amely alapvető színtere és támasza a kulturális tevékenységeknek és a városi közösségek létrejöttének és megtartásának. Vannak közös kapcsolódási pontjaink tehát, amelyek alkalmat adnak az együttműködésre. Egyik, talán legfontosabb ezek közül a modern, kreatív városok létrejöttének közös célja. A közös cél elérése érdekében pedig érdemes a továbbiakban is együttműködni, vagy elkezdni a közös gondolkodást a városok döntéshozóival. Ez minden bizonnyal további eredményekkel jár mind a kreatív városok, mind a közművelődés szempontjából.

Felhasznált irodalom:

- Allen, K. – Hollingworth, S. (2013): 'Sticky Subjects' or 'Cosmopolitan Creatives'? Social Class, Place and Urban Young People's Aspirations for Work in the Knowledge Economy. Urban Studies, 50. évf. 3. szám, 499-517. p.
- Andersson, A. (2011): Creative people need creative cities. In: Andersson D. E. - Andersson A. E. - Mellander C. (eds): Handbook of Creative Cities, Edward Elgar, Cheltenham. 14-55. p.
- Bianchini, F. (1993): Remaking European cities: the role of cultural politics. In: Bianchini, F. – Parkinson, M. (eds.): Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience. Manchester: Manchester University Press. 1-20. p.

- Byrne, Tara (2012): The creative city and cultural policy. Opportunity or challenge? In Cultural Policy, Criticism and Management Research 6, pp. 52-78. p.
- Enyedi Gy. (2005): A városok kulturális gazdasága. In: Enyedi Gy. - Keresztély K. (szerk.): A magyar városok kulturális gazdasága. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 13-27. p.
- Flew, T. (2012): The creative industries: Culture and policy. London: Sage Publications.
- Florida, R. (2002): The Rise of the Creative Class. Basic Books, New York.
- Florida, R. (2005): Cities and the Creative Class. New York and London: Routledge.
- Galloway, S. - Dunlop, S. (2007): A Critique of Definitions of the Cultural and Creative Industries in Public Policy. International Journal of Cultural Policy, 13 évf. 1. szám, 17-31. p.
- Karvounis, A. (2010): Urban creativity: the creative city paradigm. AthensID, 8. évf., 53-81. p.
- Kooijman, D. - Romein, A. (2007): The limited potential of the creative city concept: policy practices in four Dutch cities Presented at the 'Regions in focus' conference, Lisbon. 1-47. p.
- Landry, C. (2000): The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators. Comedia/Earthscan, London.
- Közművelődési Stratégia (2007-2013). Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztály.
- http://epa.oszk.hu/01300/01306/00092/pdf/EPA01306_Szin_2007_12_04_szeptember_002-026.pdf. Letöltés: 2021. 06. 09. 11.56.
- Németh J. I. - Szurmainé S. M. (szerk.): A magyar közművelődésről. 2012. Arcus.hu Kft., Vác.
- Német János István (2015): Közösségépítő Agorák Magyarországon. Terek - Emberek - Közösségek. Budapest, Nemzeti Művelődési Intézet.
- Pályázati Felhívás 2008. (TIOP-1. 3. 3./08/1.) Agóra PóLUS – Pólus- illetve társpólus városok innovatív kulturális infrastruktúra fejlesztéseinek támogatása. <https://www.palyazat.gov.hu/doc/1084>. 2017. 05. 02. 11.11.
- Pályázati Felhívás 2009. (TIOP-1.2.1.A1-15/1.) Agora – Multifunkcionális közösségi központok és területi közművelődési tanácsadó szolgálat infrastrukturális feltételeinek kialakítása - Kísérleti, településcsoportos Agora fejlesztés Pályázati Felhívás. <https://www.palyazat.gov.hu/node/56771> 2017. 05. 19. 11.43.
- Pratt, A. C. (2011): The cultural contradictions of the creative city. City, Culture and Society, 2. évf. 3. szám, 123-130. p., <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2011.08.002>
- Scott, A. J. (2014): Beyond the Creative City: Cognitive-Cultural Capitalism and the New Urbanism. Regional Studies, 48. évf. 4. szám, 565-578, DOI: 10.1080/00343404.2014.891010.
- Szemző H. - Tönkő A. (2015): Kreatív városok – jó gyakorlatok. Városkutatás Kft., Budapest.
- The Cultural and Creative Cities Monitor Edition, 2017.
- Tokatli, N. (2011): Creative Individuals, Creative Places: Marc Jacobs, New York and Paris. International Journal of Urban and Regional Research, 35. évf., 1256-1271. p. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2010.01012.x>.
- Ulldemolins J. R. (2014): Culture and authenticity in urban regeneration processes: Place branding in central Barcelona. Urban Studies, 51. évf. 14. szám, 3026-3045. p.
- Pályázati felhívás a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program keretében – AGÓRA.
- Szirmai Viktória (2007): A magyar nagyváros térségek társadalmi jellegzetességei. Magyar Tudomány, 6. szám, 740-748. p.

Jogszabályok:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. (Kultv.
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről.